

АМБИЈЕНТАЛНО ОКРУЖЕЊЕ У ФУНКЦИЈИ ОБЈЕКТА РАДА У НАСТАВИ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

Драгана Радивојевић

Теодора Живковић

Ђорђе Грујичић

Ивана Ђорђевић

Педагошки факултет Бијељина
Универзитет у Источном Сарајеву

Сажетак: Настава природе и друштва, због обухвата више научних дисциплина, сама по себи пружа могућност реализовања наставе у бројним објектима рада у аутентичном амбијенталном окружењу. У теоријском делу анализирани су објекти рада и представљене њихове могућности за реализацију наставе природе и друштва уз сагледавање позитивних ефекта на ученике. Циљ истраживања усмерен је на компаративну анализу заступљености реализације наставе природе и друштва у амбијенталном окружењу (природном и друштвеном) у сеоским и градским школама и могућност њихове примене. Истраживањем проведеним у школској 2020/2021 год. на територији градова Бијељине и Зворника, обухваћен је узорак од 100 просветних радника који изводе наставу у млађим разредима основне школе. Резултати истраживања показују недовољну заступљеност природних и друштвених објеката рада у настави природе и друштва у односу на програмске могућности, те да је одабир објеката рада у амбијенталном окружењу условљен средином у којој се школа налази. Међутим, већина анкетираних просветних радника мишљења је да реализација наставе природе и друштва у неком од објеката из амбијенталног окружења доприноси квалитетнијем и трајнијем усвајању знања код ученика. Због тога истичемо значај и важност разноврсних амбијената у природној и друштвеној средини, прилагођених захтевима, циљевима, задацима и исходима програмских садржаја наставе природе и друштва.

Кључне речи: амбијентална настава, објекти рада у школи, природној и друштвеној средини, настава природе и друштва.

Увод

Савремени токови људске цивилизације и захтеви друштва и околине диктирају структуру наставног програма и изискују потребу за разноврсним приступима у наставном раду. У том смислу у настави природе и друштва све више се истиче значај одвијања наставног процеса ван оквира учионице, те је пажња усмерена на *објекте рада*, места прилагођена специфичностима наставног процеса. Ослобађајући се стереотипног одвијања наставе у учионици, просветним радницима се пружа могућност за организовање наставе у амбијенталном окружењу. Њега чини разноврсна „палета“ објеката рада изван школе, у природној (паркови, шуме, ливаде, реке, планине...) и друштвеној средини (музеји, грађевине, споменици, фабрике...). Суштина рада у специфичним објектима огледа се у активном учешћу ученика у наставном процесу, већој мотивацији, заинтересованости и трајнијем усвајању знања.

Теоријски оквир истраживања

Како настава тежи осавремењавању и примени разноврсних приступа у раду, при реализацији наставе природе и друштва, све више се истиче значај оних активности које се одвијају ван зидова учионице, односно у одговарајућем аутентичном амбијенту коришћењем расположивих

ресурса из природног и друштвеног окружења. Амбијентално окружење погодан је простор у ком ученик посредством свих чула спознаје свет који га окружује. Велики акценат при реализацији наставе у амбијенталном окружењу јесте на искуственом учењу уз непосредан контакт са природним или друштвеним појавама. Настава у аутентичном природном или друштвеном окружењу усмерена је ка истраживању и стварању, што је битно разликује од устаљене и шаблонизоване наставе у учионици (Анђелковић, Станисављевић-Петровић, 2013).

Радивојевић и Јелић (2016) мишљења су да ученици радо прихватају наставу ван учионице и да велики број садржаја треба бити реализован у изворном амбијенту, што намеће управо интердисциплинарност наставе природе и друштва. У зависности од садржаја и очекиваних исхода настава природе и друштва се може изводити у школи и изван школе. Како истичу Борић, Шкугор и Перковић „понекад поједине наставне методе и затворени простор учионице гуше дететово узбуђење и жељу за упознавање света“ (Borić, Škugor, Perković, 2010: 362). Због тога се истиче значај одвијања наставе у разноврсним објектима рада који утичу на одвијање бољег и ефикаснијег наставног процеса. У настави природе и друштва, објекти “треба да су изложиви, приступачни, безбедни за коришћење” (Николић, 2011:105). Специфичне карактеристике наставе реализоване у неком од објеката рада ван учионице одређују и њене предности а односе се „...на промену улога ученика и наставника, иновирање процеса наставе, примену кооперативних метода учења, ефикаснију сарадњу са локалном средином“ (Анђелковић и Станисављевић-Петровић, 2013:101). Радивојевић и Јелић (2016) у свом раду наводе да непосредни чулни додир ученика са посматраним и проучаваним садржајима као резултат има самостално откривање чињеница и извођење закључака и то применом елементарних принципа у настави природе и друштва (принцип очигледности, систематичности, друштвене повезаности и животне практичности). Анђић (2007) сматра да вредности и значење стицања искустава из непосредне близине, с доживљавањем искустава из "прве руке" може бити снажан фактор мотивације и интереса ученика и учитеља. Наставник треба да упозна објекте рада природне и друштвене средине, њихову улогу и значај како би наставни процес био добро организован и ефектан. Објекте рада у настави природе и друштва шире можемо класификовати на следећи начин: *наставни објекти у саставу школе, наставни објекти у природној средини и наставни објекти у друштвеној средини* (Радивојевић и Ћурчић, 2021).

Под објектима рада у **саставу школе** подразумевамо објекте који се налазе у оквиру школе, а који могу да се користе за извођење наставних садржаја из наставног предмета природе и друштва. Неки од објеката рада у саставу школе су учионица, лабораторија, кабинет, школска библиотека, живи кутак, географско-историјски кутак, школско двориште и игралиште, школски врт и сл.

Учионица је основни школски објекат, простор, у коме се реализује већи део наставних садржаја из природе и друштва. У учионици, поред фронталног облика рада који преовладава у наставном процесу, могу да се примене и други облици рада (индивидуални, групни и рад у пару) и изврши измена ентеријера учионице како би се прилагодила облику рада и наставним садржајима. Приликом коришћења демонстративно-илустративне методе у учионици, која је само једна од метода која се користи у обради наставних садржаја природе и друштва, потребно је правилно организовати рад и простор како би демонстрирање природних и вештачких средстава било свима видљиво и прегледно (Ћурчић, 2018). У школама постоје и мултимедијалне учионице, где наставници путем мултимедијалних средстава приближавају наставне садржаје (ученик у саобраћају, саобраћај у месту и околини...) како би олакшали усвајање истих. Иако је у настави природе и друштва при обради наставних садржаја могуће коришћење и других наставних објеката „... учионица је ипак простор где се врши систематизација и провера ученичких знања“ (Николић, 2011: 24).

У *лабораторији*, која треба да буде опремљена прибором и материјалом за извођење експеримената, може се реализовати и настава природе и друштва где се кроз реализацију огледа ученици оспособљавају за самосталан рад при решавању проблема и примену стечених знања, вештина и навика. С обзиром на то да огледи могу бити краткотрајни и дуготрајни, у настави природе и друштва ученици могу да врше огледи као што су: мерење топлоте, развој једне биљке у различитим топлотним условима, утицај воде на раст и развој биљке и друге (Ћурчић, 2018).

Кабинет је простор у школи који је одређен за један наставни предмет и опремљен наставним средствима и помагалима намењеним предвиђеном предмету. Кабинети као што су нпр. кабинет биологије, географије или историје, могу да допринесу бољој организацији и реализацији наставних садржаја из природе и друштва. Реализација наставе природе и друштва у кабинетима ученицима пружа више информација, приказивање већег броја средстава, а наставнику олакшава извођење самог наставног часа. Кабинет географије пружа услове за обраду садржаја из области картографије, кабинет биологије садржаје о живим бићима, док је у кабинету историје могућа обрада друштвено-географских карактеристика државе који се обрађују у млађим разредима, а представљају темељ за будуће наставне садржаје. Кабинети биологије, уколико је школа опремљенија, могу поседовати и тераријуме, акваријуме, акватераријуме и инсектаријум за гајење појединих животињских врста који помажу ученицима у очигледном усвајању садржаја о животињама.

Школска библиотека, представља значајан извор информација ученицима јер надограђују и проширују знање користећи се додатном литературом.

Све школе поседују одређену површину која је означена као *школско двориште*. Сам изглед школског дворишта и колико ће оно бити у функцији за реализацију наставе зависи како од радника школе тако и од самих ученика. Велики број наставних садржаја се може остварити управо у школском дворишту. Ученици могу сами да реализују практичне радње, да израђују различите облике рељефа, праве скице, окопавају баштице, оријентишу се у простору итд. У њему се могу налазити и клупице за одмор које могу да послуже и као учионица у природи.

У овире дворишта се обично налази и *школски парк* где ученици могу посматрати листопадно и зимзелено дрвеће, ниско растиње, цвеће и украсне биљке, травнате површине и мање водене површине.

Неке боље опремљене школе у саставу школског дворишта поседују *школски саобраћајни полигон* погодан за реализовање садржаја о саобраћају. Саобраћајни полигон представља школски простор намењен за практично савладавање садржаја саобраћајног васпитања и припрема за реалне животне ситуације ученика као што су безбедно понашање у саобраћају, прописи, саобраћајна култура итд. (Јењић и Драгић, 2017).

Расположиви простор једног школског дворишта, поред других фактора, утиче и на формирање *школског врта*, али сама квадратура расположивог земљишта није од пресудног значаја. Постоје бројни други чиниоци који утичу на то као што су сама средина у којој се налази школа, влажност, осунчаност, врста земљишта итд. Ученици се у школском врту могу упознати са „разноврсношћу биљног света, развојем биљака, фенолошким променама и утицајем човека на природу“ (Радивојевић и Ћурчић, 2021: 60).

Објекти у саставу школе треба да испуњавају све хигијенске захтеве, а поред тога да буду осветљени, прегледни и пространи, да би интеракција између фактора наставе била успешно реализована.

Водећи се принципом очигледности, да ученицима најпре треба пружити могућност да својим чулима прикупе највише информација из спољашње средине, принципом јединства теорије и праксе, и да демонстративно-илустративном методом у природној средини можемо показати разне природне појаве као што су облици рељефа, биљке, животиње, човеково деловање на природу и др., показујемо да извођење наставе у **објектима у природи** има изузетно велики значај (Ћурчић, 2018). Природа је значајна као наставни објекат за непосредно упознавање природних појава и процеса. Ученици ће најбоље упознати географске објекте, животне заједнице и др. у самој природи. У наставним објектима у природи ученици се упознају са средствима и начином човековог деловања на природу и у могућности су да схвате природне законитости и блиску везу између теорије и праксе (Николић, 2011). Наставни објекти у природи обухватају шуме, ливаде, реке, ушћа, планине, али такође и објекте у природној средини који припадају школском простору (школско двориште, парк, школске ботаничке баште...).

Ученике млађег школског узраста посебно радује боравак у природи и то у *географским објектима* (равница, подножје, брдо, планина, врх) с циљем упознавања рељефа места и околине и

истраживање природне средине и околине изван школе и школског дворишта. Авантуристички дух код њих ствара и жељу за новим знањем. Таква *природна средина* пружа веће могућности за игру и учење те наставу, што је чешће могуће, треба изводити у природи организујући излете или неки други вид боравка у природи. Такође, битан извор сазнања и уочавања повезаности живе и неживе природе као и живих бића међусобно су *станишта и животне заједнице*. Поред позитивног утицаја на мотивацију ученика, извођење наставе природе и друштва у објектима у самој природи има и друге васпитно-образовне предности. Ученици су у прилици да самосталним истраживањем и директним контактом са природном средином усвајају садржаје о станишту, рељефу, водама итд. „Директан контакт ученика са изворима и предметима сазнања који се налазе у аутентичном амбијенту у изворном контексту, им помажу да овладавају практичним знањима и вештинама, богате и проширују своја искуства" (Младеновић, Голубовић- Илић, Копривица, 2015).

Ботаничке баште као колекција живих биљака намењених за едукацију пре свега имају велики значај у образовању и научном истраживању, чувању ретких и угрожених врста биљака као и за туристичке атракције (Радивојевић и Ћурчић, 2021). Ботаничке баште су погодне за извођење различитих радњи и огледа у настави. У њој се може учити о условима за узгајање и упознавати бројне врсте биљака, учити о њиховој користи нарочито везано за лековита дејства и развијати љубав ученика према ботаници и очувању природе.

Метеоролошка станица се често налази у оквиру ботаничке баште и на тај начин помаже успешном гајењу биљака. Поред тога, њена важност се огледа у томе што ученици стичу знања о климатском фактору и вештини руковања инструментима као што су термометар, барометар, анемометар, ветроказ (Николић, 2011).

Већ у оквирима разредне наставе постављају се темељи проучавању културно- историјског и социјалног аспекта друштва у којем живимо. **Друштвена средина** која настаје као резултат човековог мењања природних ресурса и њиховог прилагођавања потребама заједнице, представља значајан извор сазнања и у млађем школском узрасту. Друштвени садржаји програмски су смештени и у оквиру наставе природе и друштва и представљају усвајање знања о мисаоним и друштвеним обележјима човека, правилном односу човека према себи и својој околини, занимањима и делатностима у месту и околини, природним богатствима, прошлости и културно-историјском значају места у којем живе. Трбојевић и Шпановић сматрају да „сазнања о догађајима и личностима из прошлости, о настанку и развоју друштва и друштвених организација, о односима између појединца и друштвених група које га окружују стичу се повезивањем школског градива са природним и друштвеним окружењем“ (Трбојевић и Шпановић, 2013:42). Поучавањем у непосредном контакту са друштвеним окружењем, остварују се постављени васпитно-образовни циљеви, а ученицима се обезбеђује стицање трајнијих знања. Мандић (2016) наводи да се организовањем разних видова радионица у социјалном амбијенту односно културно-историјским установама подстиче креативност и практичан рад, ученици имају већу мотивацију за ново учење јер се стечена знања могу применити у реалним животним ситуацијама.

Могуће је објекте у друштвеној средини класификовати на следећи начин: *културно-просветне установе* (музеји, читаонице, позориште, биоскоп галерије, научни институти, друге школе...), *историјски објекти* (споменици, цркве, манастири, старе грађевине...) *привредни објекти* (фабрике, електране, рудници, занатске радње, саобраћајни објекти...) и *здравствене установе* (амбуланте, стоматолошка ординација, офтамолошка ординација и сл.) (Радивојевић и Ћурчић, 2021).

При обради друштвених садржаја о прошлости, погодан извор информација је управо *музеј* који приказује културно и друштвено наслеђе и има изузетан васпитно-образовни потенцијал. Кроз различите изложбе или музејске радионице, кроз приказ музејских експоната, реализују се такође и педагошки задаци. Управо педагошке задатке могу реализовати: историјски, етнографски, уметнички, природњачки и технички музеји (Николић, 2011: 108-109). Сарадња основних школа и музеја као културних институција огледа се у квалитетнијем усвајању знања, подизању нивоа општег образовања ученика и упознавању са културним идентитетом сопственог народа. Одвијање наставе у музеју као објекту рада засновано је на принципу очигледности, јер се ученицима на тај

начин приближавају одговарајући садржаји са циљем њиховог трајног запамћивања посредством чула. Гргуровић сматра да „учионица већ одавно није оквир из којег се не излази, а повезивање градива с културним институцијама представља део многих пројеката у нашој земљи и иностранству“ (Grgurović, 2020: 244). Духовну културу једног народа, према Ђурчићу (2018) треба очувати кроз разне секције, културно-уметничка друштва и то од малих ногу а у школи ставити акценат на неговање прошлости, обичаја и традиције сваког народа. Упознавање са културним стваралаштвом и културним вредностима могуће је и пожељно реализовати и у другим *установама културе* (библиотеке, позоришта, галерије...) при чему се утиче на развијање свести и правилног односа ученика према култури.

Историјски објекти, као сведоци прошлости презентују одговарајуће чињенице о периоду у којем су настали или постојали. Ученици при посети поменутих историјских објеката лакше поимају прошлост и догађаје који су се у њој дешавали, стичу знања о историји своје домовине, развијају патриотска осећања и свест о припадности свом народу.

Како настава природе и друштва обухвата теме које се односе на занимања и делатности људи, такву наставу могуће је одржати у неком од *објеката друштвеног живота*, здравствених, просветних, социјалних установа и сл. или *привредних објеката* (фабрике, електране, рудници, занатске радње, саобраћајни објекти...) Ученици се приликом посете овим објектима сусрећу са радним процесима, начином организације производње, схватају улогу човека у раду и његове обавезе и дужности (Николић, 2011).

Методолошки оквир истраживања

Имајући у виду могућност реализовања наставе природе и друштва у амбијенталном окружењу и све предности које са собом носи настава ван учионице у погледу мотивације ученика, те квалитетнијег и трајнијег усвајања знања, поставља се низ питања која уједно представљају *предмет и проблем* овог истраживања. Да ли просветни радници поред учионице наставу природе и друштва реализују у неком од објеката рада у природној или друштвеној средини и колико често? Који су то објекти и у којој мери најзаступљенији у сеоској и градској средини? Да ли средина у којој се школа налази условава одабир и заступљеност објеката рада у амбијенталном окружењу? Какве могућности пружа амбијентално окружење у усвајању садржаја природе и друштва?

Циљ истраживања је компаративна анализа заступљености објеката рада у сеоским и градским школама и могућности њихове примене.

Задаци који се постављају на основу циља истраживања су следећи:

1. Испитати колико често просветни радници изводе наставу природе и друштва у амбијенталном окружењу у сеоској и градској средини.
2. Утврдити који су објекти рада у настави природе и друштва заступљени у школама сеоске и градске средине.
3. Утврдити да ли средина у којој се школа налази условава одабир и заступљеност објеката рада у амбијенталном окружењу.
4. Испитати најчешће проблеме који отежавају успешну реализацију наставе у објектима рада из природног и друштвеног окружења.

Општа хипотеза:

- Просветни радници недовољно користе амбијентално окружење у настави природе и друштва у односу на програмске могућности и допринос већој мотивацији ученика.

Посебне хипотезе:

- Просветни радници недовољно реализују наставу природе и друштва у амбијенталном окружењу.
- Постоји неравномерна заступљеност објеката рада у амбијенталном окружењу у настави природе и друштва у сеоској и градској средини.

- Средина у којој се школа налази условљава одабир и заступљеност објеката рада у амбијенталном окружењу.
- Просветни радници из сеоске и градске средине подједнако су мотивисани за извођење наставе у објектима природне и друштвене средине иако организацију наставе у амбијенталном окружењу прати низ потешкоћа.

Имајући у виду ужу тему која је предочена, у школској 2020/2021. године обављено је микро истраживање којим је обухваћен намерно одабрани узорак од 100 просветних радника (учитеља) у школама сеоске и градске средине на територији градова Бијељине и Зворника. Узорак је обухватао по 50 просветних радника у школама градске и сеоске средине, што је и почетни критеријум уједначености узорка. Узорак је намерног карактера јер су одабрани просветни радници из сеоске односно градске средине која је предмет истраживања, али садржи и елементе пригодног карактера јер обухвата просветне раднике који су у том тренутку били на располагању.

У истраживању је примењена *дескриптивна метода, техника анкетирања и анкетни упитник* као мерни инструмент. Упитник је посебно састављен за потребе истраживања, а питања која садржи су затвореног типа формулисана са циљем да се утврди учесталост и разноврност примене објеката рада у настави, и отвореног типа са циљем да се утврди мотивисаност и став просветних радника о ефикасности наставе ван учионице као и могућим организационим проблемима. Добијени подаци обрађени су елементарним статистичким поступцима, при чему су кориштене фреквенције (f) као мере пребројавања и проценти (%) као мере релативног односа појава. За проверу статистичке значајности разлике између истраживачких варијабли кориштен је Хи-квадрат тест (χ^2) односно Коефицијент контингенције (C) као мера зависности између два атрибутивна обележја. Резултати су интерпретирани текстуално, табеларно и графички.

Резултати истраживања

Заступљеност објеката рада у амбијенталном окружењу анализирана је кроз ставове просветних радника о броју реализованих часова у објектима рада изван учионице.

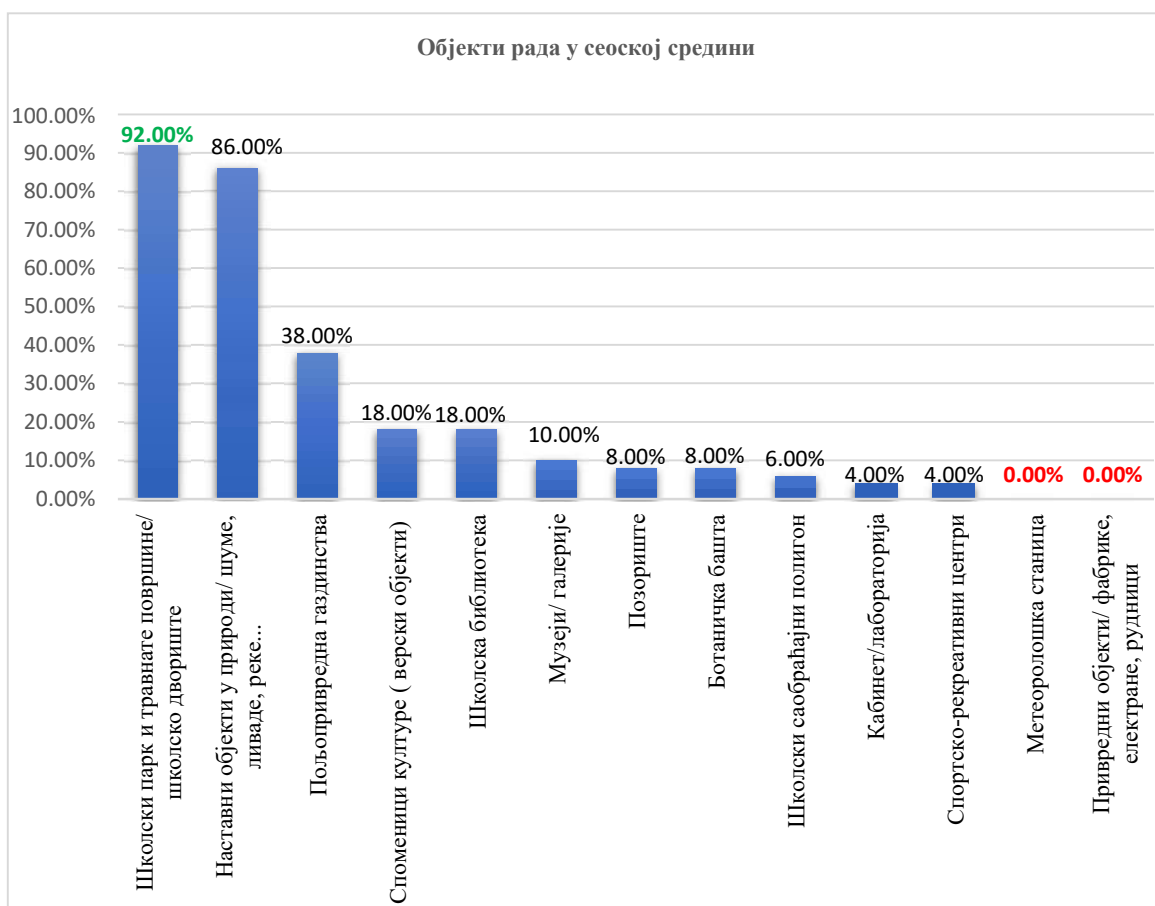
Просветни радници у сеоској средини (2,00%) и у градској средини (0,00%) навели су да наставу природе у друштва у амбијенталном окружењу изводе од 1 до 3 часа годишње. Нешто више од половине просветних радника у сеоској (56,00%), односно градској средини (54,00%) изјаснило се да наставу ван учионице изводи од 4 до 6 часова годишње. Од 7 до 9 часова годишње наставу изводи 40,00% просветних радника у сеоској односно 42,00% у градској средини. Добијени подаци указују на позитиван став учитеља према извођењу наставе ван учионице али недовољно јер само 2,00% просветних радника у сеоској и 4,00% у градској средини наставу ван учионице реализује преко 9 часова годишње односно само једном месечно. Према интерпретираним резултатима просветни радници не посвећују довољан број часова овом облику наставе и поред широког спектра могућности које пружа Наставни план и програм у погледу садржаја. Наставни план и програм Републике Српске у оквиру дидактичких упутстава и препорука усмерава просветне раднике да омогуће ученицима кроз непосредни доживљај и лично искуство проширивање и богаћење знања о живој и неживој природи, појавама и процесима из непосредне околине, као и да самостално истражују, долазе до нових сазнања са циљем подстицања критичког мишљења и развоја активног односа према заштити и чувању околине (Наставни план и програм за основно образовање, 2014).

Табела 1. Мере статистичке значајности о учесталости извођења наставе у објектима рада амбијенталног окружења у сеоској и градској средини

	Хи- квадрат тест (χ^2)	Коефицијент контингенције (C)
df	3	
Value	1.376	.117

Прегледом резултата у табели 1 вредност израчунатог $\chi^2 = 1.376$ за број степени слободe $df = 3$ значајан је на нивоу $p = .711$ и омогућује закључак да не постоји реална повезаност између средине у којој се школа налази и учесталости примене заступљености наставних објеката изван уобичајеног учионочког простора. Мере Коефицијента контингенције (C) такође нису на нивоу статистичке значајности те се изводи закључак да је однос између варијабли случајан, а не одраз деловања средине у којој се школа налази. Добијени резултати наводе на закључак да не постоји разлика између броја реализованих часова годишње ван учионице у сеоској и градској средини и поред различитих услова и могућности које те две средине нуде.

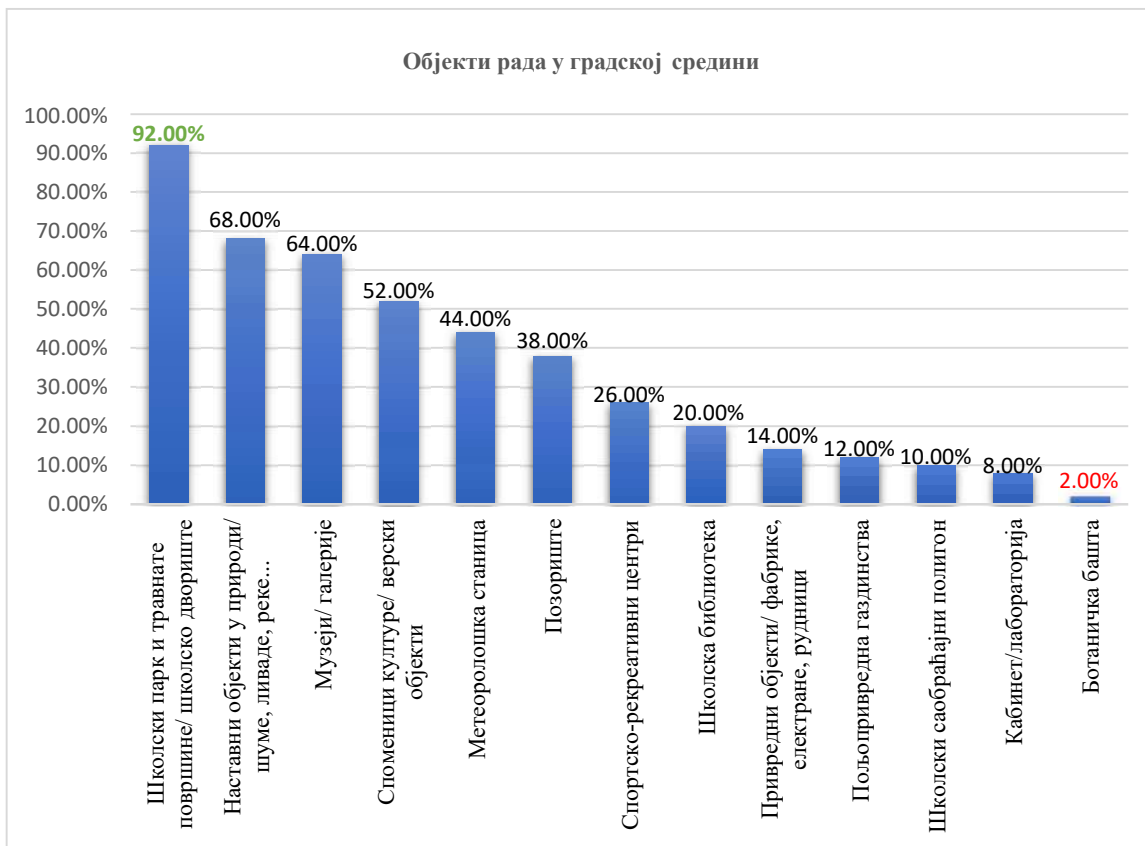
Хипотезу о заступљености објеката рада у настави природе и друштва у одговарајућој средини, проверили смо на основу одговора просветних радника и њиховог одабира објеката рада у амбијенталном окружењу. Графикон 1 приказује заступљеност објеката рада у настави природе и друштва у школама које се налазе у сеоској средини.

Графикон 1 Објекти рада у сеоској средини рангирани према процентуалној заступљености одговора

Према одговорима просветних радника, настава природе и друштва у школама сеоске средине не реализује се у објектима као што су метеоролошка станица (0,00%) и привредни објекти (0,00%), док је велики проценат просветних радника (92,00%) означио да наставу природе и друштва изводи у школском парку, травнатим површинама и наставним објектима у природи (86,00%) као најприступачнијим објектима за реализацију.

Процентуална заступљеност одговора просветних радника у школама градске средине приказана је графиконом 2.

Графикон 2. Објекти рада у градској средини рангирани према процентуалној заступљености одговора

Према графикону 2 видимо да су у градској средини заступљени у извесној мери сви објекти рада, као и то да се, у односу на сеоску средину, настава природе и друштва више реализује у објектима друштвене средине. Иако је Наставни план и програм јединствен, овако разноврсну дистрибуцију одговора можемо образложити чињеницом да просветни радници имају потпуну слободу у планирању, креирању и реализацији начина остваривања постављених програмских захтева. Будући да реализација наставе изван учионице, а посебно изван школског простора, захтева специфичну организацију рада, за очекивати је да просветни радници реализују наставу у објектима рада који су им најприступачнији и у којима најбезбедније могу реализовати програмом предвиђене садржаје.

Како бисмо утврдили колико средина у којој се школа налази условава одабир и заступљеност објеката рада у амбијенталном окружењу применили смо мере статистичке значајности који су приказани у табели 2.

Табела 2. Мере статистичке значајности о разноврсности извођења наставе у објектима рада у сеоској и градској средини

Објекти рада	средина		Хи квадрат			Коефицијент Контингенције	
	село	град	Value	df	p	Value	P
	f	f					
Кабинет/лабораторија	2	4	.709	1	.400	.084	.400
Школска библиотека	9	10	.065	1	.799	.025	.799
Школски парк и травнате површине	47	46	.154	1	.695	.039	.695
Ботаничка башта	4	1	1.895	1	.169	.136	.169
Школски саобраћајни полигон	3	5	.543	1	.461	.074	.461
Наставни објекти у природи	43	34	4.574	1	.032	.209	.032
Метеоролошка станица	0	22	28.205	1	.000	.469	.000
Музеји/галерије	5	32	31.274	1	.000	.488	.000
Позориште	4	19	12.705	1	.000	.336	.000
Споменици културе (верски објекти)	9	27	14.063	1	.000	.351	.000
Пољопривредна газдинства	19	6	9.013	1	.003	.288	.003
Привредни објекти (фабрике, електране, рудници...)	0	7	7.527	1	.006	.265	.006
Спортско-рекреативно центри	2	13	9.490	1	.002	.294	.002

Прегледом датих резултата примећујемо постојање статистички значајне разлике у варијабли *Наставни објекти у природи*, јер је добијена вредност χ^2 теста од 4.574 са $df=1$ и $C=.209$ на нивоу статистичке значајности $p=.032$ и то у корист сеоске средине. Статистички значајна разлика у корист сеоске средине постоји и у варијабли *Пољопривредна газдинства*, са добијеном вредности χ^2 теста од 9.013 са $df=1$ и $C=.288$ на нивоу статистичке значајности $p=.003$. Добијена вредност χ^2 теста од 28.205 са $df=1$ и $C=.469$ у варијабли *Метеоролошка станица* је на нивоу статистичке значајности $p=.000$ у корист градске средине. Варијабла *музеј* такође указује на постојање статистички значајне разлике у корист градске средине са вредности χ^2 теста од 31.274 са $df=1$ и $C=.488$ јер је вредност коефицијента $p=.000$. У корист градске средине указују подаци добијени за варијабле *Позориште*, са вредностима χ^2 теста од 12.705 са $df=1$ и $C=.336$ на нивоу статистичке значајности $p=.000$, *Споменици културе*, са вредностима χ^2 теста од 14.063 са $df=1$ и $C=.351$ на нивоу статистичке значајности $p=.000$, *Привредни објекти*, са вредностима χ^2 теста од 7.527 са $df=1$ и $C=.265$ на нивоу статистичке значајности $p=.006$ и *Спортско-рекреативни центри*, са вредностима χ^2 теста од 9.490 са $df=1$ и $C=.294$ на нивоу статистичке значајности $p=.002$. У погледу осталих варијабли, кроз исказан Хи-квадрат тест и Коефицијент контингенције (C) не можемо говорити о статистички значајној разлици.

Анализом добијених података закључујемо да се у сеоској средини настава ван учионице претежно изводи у природним објектима (објектима у природној средини), док у градској средини, поред природних објеката, просветни радници се више опредељују за објекте из друштвеног окружења, што нас доводи до закључка да на одабир објекта рада у којем ће се настава природе и друштва изводити у великој мери утиче географски положај школа, природно и друштвено окружење. Градска средина има веће могућности приступа музејима, галеријама, позоришту, спортско-рекреативним центрима јер се налазе у самом граду, док је такав облик наставе у сеоској средини теже изводљив због потребног планирања, припреме и могућих потешкоћа при реализацији. Насупрот томе, сеоска средина има веће могућности извођења наставе у шумама, ливадама, воћњацима и сличним објектима из природног окружења.

Укупно 99 од 100 испитаника при попуњавању анкетног упитника навело је свој позитиван став о ефекту који настава природе и друштва у различитим објектима рада омогућује, осим једног испитаника који је мишљења да такав приступ у настави природе и друштва не доприноси квалитетнијем усвајању знања. Он се при попуњавању анкете изјаснио да изводи наставу ван учионице од 4 часа до 6 часова годишње, што указује на могућност грешке или пропуста при попуњавању анкете.

Мишљење учитеља о могућим потешкоћама и условима у којима се настава природе и друштва може одвијати ван учионице добијено је на основу питања отвореног типа при чему су се анкетирани учитељи сложили да и поред позитивног става и мотивисаности за извођење наставе природе и друштва ван учионице, њену реализацију отежавају услови у којима се школа налази и њена опремљеност, удаљеност школа од одговарајућег објекта у природној или друштвеној средини, као и заинтересованост, сарадња и подршка руководства школе, родитеља и локалне заједнице. Такође, разлог отежане реализације лежи у великом утицају традиционалне наставе и великој одговорности просветних радника приликом организације наставе природе и друштва у амбијенталном окружењу.

Закључак

Учионица као уобичајен објекат рада у настави природе и друштва пружа могућност представљања наставних садржаја путем модерне технологије, илустрација, цртежа и других очигледних наставних средстава. Поред таквог, традиционалног одвијања наставе, савремени услови рада омогућавају широку понуду објеката рада који у настави природе и друштва доприносе успешнијем савлађивању програмских садржаја. У прилог томе говоре добијени резултати овог истраживања кроз призму заступљености амбијенталног окружења у функцији објеката рада у настави природе и друштва у сеоским и градским школама градова Бијељине и Зворника. Настава се, према интерпретираним резултатима ван учионице најчешће реализује у школском парку/дворишту и наставним објектима у природи (шуме, реке, ливаде...) као најприступачнијим објектима у обе средине. Резултати потврђују тезу о заступљености и других природних и друштвених објеката рада у мањем проценту, изузев метеоролошке станице и привредних објеката рада, који нису уопште заступљени међу испитаницима из сеоске средине. Разлог лежи у недовољној опремљености и географском положају школа које припадају сеоској средини, јер то у великој мери утиче на одабир одговарајућег објеката рада. Такође реализација наставе ван учионице условљена је сарадњом школе и локалне заједнице, стручном оспособљеношћу наставног кадра, правовременим планирањем и припремом терена и самих ученика. Наставни објекти у природи претпостављају упознавање природних појава и процеса путем чула, разумевање начина човековог деловања на природу и схватање природних законитости и блиске везе између теорије и праксе. Чврста сарадња школе и објеката у друштвеној средини ослобађа наставу шаблонизованих оквира, стварајући нову, интересантнију атмосферу у којој ученици са сигурношћу квалитетније учествују у процесу учења, упознају се са друштвеним аспектом човековог живота, истинским вредностима и традицијом и негују свој културни идентитет. С тим у вези, сматра се да је пожељан учитељев ангажман када је у питању извођење наставе у објектима природне или друштвене средине како би поспешили интересовање ученика, жељу за знањем и учењем. Резултати о учесталости извођења наставе у неким од објеката рада ван учионице, указују на то да половичан број испитаника наставу ван учионице изводи од 4 до 6 часова годишње, што потврђује позитиван став учитеља о постављеном проблему, али недовољно, јер имајући у виду све могућности које план и програм у настави природе и друштва пружају, као и позитивне ефекте које на ученике емитује амбијентална настава, добијени проценат је далеко мањи од очекиваног. Квалитетније и трајније усвајање знања у настави природе и друштва код ученика може се постићи правилним одабиром одговарајућег објекта рада, са чиме се слажу и испитаници, те се у складу са тим може и истаћи велики значај и

урога објеката рада у настави природе и друштва који кориштени на адекватан начин имају повољан ефекат на ученике млађег школског узраста.

Полазећи од претпоставке да је учење у природном и друштвеном окружењу у великој мери засновано на учењу путем открића, што омогућава развој вештина и способности усмерених на самосталност, истрајност, одговорност и самообразовање, будућа истраживања треба усмерити у правцу утврђивања и промовисања позитивних ефеката које учење у амбијенталном окружењу нуди.

Литература

- Анђелковић, С. и Станисаљевић-Петровић, З. (2013). Интегрисана амбијентална настава у контексту реформских процеса у школи. *Иновације у настави*, XXVI (2), 100–109. Преузето 12.12.2020. са сајта: <http://www.inovacijeunastavi.rs/wp-content/uploads/arhiva/2013/Inovacije-2-13.pdf>.
- Анђић, Д. (2007). Учење и роучавање природе и друштва на отвореним просторима. *Методички обзори*, 2 (3), 7-23. Преузето 15.12.2020. са сајта: <https://hrcak.srce.hr/12618>.
- Борић, Е., Шкугор, А. и Перковић, И. (2010). Сампроцјена учитеља о извануџиоичкој истраживачкој настави природе и друштва. *Одгојне знаности*, 12 (2 (20)), 361-371. Преузето 15.12.2020. са сајта: <https://hrcak.srce.hr/68278>.
- Гргуновић, М. (2020). Школе и музеји – креативно партнерство. *Васпитање и образовање XLV*, 2, 243-247. Преузето 10.1.2021. са сајта: https://zuns.me/sites/default/files/vaspitanje-i-obrazovanje/documents/Vaspitanje%20i%20obrazovanje%202-2020_2.pdf.
- Јењић, С. и Драгић, Ж. (2017). Школски простор у функцији реализације и унапређивања наставе природе и друштва. *Наша школа*, 1-2, 113–128. Преузето: 27.12.2020. са сајта: https://www.researchgate.net/publication/332363003_SKOLSKI_PROSTOR_U_FUNKCIJI_REALIZACIJE_I_UNAPREDIVANA_NASTAVE_PRIRODE_I_DRUSTVA.
- Мандић, Р. (2016). Истраживање ставова наставника о примјени и ефикасности амбијенталног модела учења у настави природе и друштва. *Бијељински методички часопис*, Вол. 3, 105-111. Преузето са сајта: [http://bmc.pfb.ues.rs.ba/documents/Radovi/BMC%203\(2016\),%20105-111.pdf](http://bmc.pfb.ues.rs.ba/documents/Radovi/BMC%203(2016),%20105-111.pdf).
- Младеновић, Ј., Голубовић-Илић, И., Копривица, М. (2015). Амбијентална настава природе и друштва. *Узданица XII/2*, 131–145. Преузето 15.12.2020. са сајта: <https://pefja.kg.ac.rs/uzdanica-god-xii-br-2-decembar-2015/>.
- Николић, И. (2011). Објекти за извођење наставе природе и друштва. Крагујевац: Атос Преузето 8.12.2020. са сајта: <https://pubhtml5.com/zbox/euaz/basic>.
- Радивојевић, Д. и Јелић, М. (2016). Извануџиоичка настава у настави природе и друштва. *Нова школа број XI* (1), 235-250.
- Радивојевић, Д. и Ђурчић, М. (2021). Методика наставе природе и друштва. Бијељина: Педагошки факултет.
- Република Српска, Министарство просвјете и културе, Републички педагошки завод, 2014. Наставни план и програм за основну школу. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Трбојевић, А. и Шпановић, С. (2013). Интегрисана настава природе и друштва у функцији формирања друштвених појмова. *Иновације у настави*, XXVI, 2, 30–44. Преузето 8.12. 2020. са сајта: <http://www.inovacijeunastavi.rs/wp-content/uploads/arhiva/2013/Inovacije-2-13.pdf>.
- Ђурчић, М. (2018). *Методика наставе природе и друштва 1 и 2*. Бијељина: Педагошки факултет.

Прилог 1. Анкетни упитник

Поштовани учитељи,

Молимо Вас да пажљиво прочитате и искрено одговорите на питања. Анкета је анонимна и биће искориштена у сврху израде истраживачког рада на тему „Амбијентално окружење у функцији објеката рада у настави природе и друштва“ на мастер студију Педагошког факултета у Бијељини.

1. Којој средини припада школа у којој предајете?

- а) сеоска б) градска

2. Посматрајући укупан годишњи фонд часова, колико често изводите наставу природе и друштва у одговарајућем амбијенту, ван учионице?

- а) од 1 до 3 часа годишње
б) од 4 до 6 часова годишње
в) од 7 до 9 часова годишње
г) преко 9 часа годишње

3. У којим од наведених објеката рада изводите наставу природе и друштва? Заокружите понуђене објекте.

- 1) Кабинети/ лабораторије
- 2) Школска библиотека
- 3) Школски парк и травнате површине (школско двориште)
- 4) Школске ботаничке баште
- 5) Школски саобраћајни полигон
- 6) Наставни објекти у природи (шуме, ливаде, ушћа, реке, планине, језера, пећине...)
- 7) Метеоролошка станица
- 8) Музеји/ галерије
- 9) Позориште
- 10) Споменици културе (верски објекти...)
- 11) Пољопривредна газдинства
- 12) Привредни објекти (фабрике, електране, рудници...)
- 13) Спортско-рекреативни центри

4. Да ли сматрате да се реализацијом наставе природе и друштва у различитим објектима рада доприноси квалитетнијем усвајању знања код ученика?

- а) Да б) Не в) Не знам

5. Које су по Вашем мишљењу могуће потешкоће при реализацији наставе природе и друштва у оквирима амбијенталне наставе?

Захваљујемо на сарадњи.